

RAPORTUL TISMĂNEANU: REACȚII ȘI DEZBATERI

Vlad Moghioroși*

THE TISMĂNEANU REPORT: REACTIONS AND DEBATES

Rezumat. Scopul lucrării este să prezinte reacțiile și dezbaterile care au urmat condamnarea oficială a comunismului în România, care a fost bazată pe Raportul Tismăneanu. După cum era de așteptat, principalele discuții cu privire la raport și condamnarea oficială au fost prezente pe scena politică și în media. Deci, atenția va fi axată pe reacțiile politice, referindu-ne aici la partidele parlamentare și pe dezbaterile care au apărut în media. Deasemenea, alte reacții sunt studiate, cum ar fi poziția Bisericii Ortodoxe Române, atitudinea mediului academic și opiniile ale opoziției comunismului.

Cuvinte cheie: Raportul Tismăneanu, politică, media, comunism, Băsescu.

Abstract. The aim of the paper is to present the reactions and the debates that followed the official condemnation of communism in Romania, which was based on the Tismăneanu Report. As expected, the main discussions regarding the report and the official condemnation were present on the political scene and in the media. Thus, the focus will be on the political reactions, referring here to the parliamentary parties, and on the debates that appeared in the media. Also other reactions are studied, such as the position of the Romanian Orthodox Church, the attitude of the academic sphere and opinions of the opponents of communism.

Keywords: Tismăneanu Report, politics, media, communism, Băsescu.

* Masterand, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea, vlad_moghiorosi@yahoo.com

Introducere

Unul din cele mai controversate aspecte ale justiției de tranziție demarate în România este fără îndoială condamnarea oficială a comunismului, care a avut loc la data de 18 decembrie 2006. Evenimentul a fost pentru scurt timp în atenția presei iar recomandările Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (CPADCR) au fost aplicate într-o mică măsură sau deloc. Nici succesoara CPADCR, Comisia Prezidențială Consultativă pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (CPCADCR), nu a avut mai mult succes. În loc să ducă la rezolvarea unor probleme sensibile privitoare la trecutul comunist al României, *Raportul Final* și condamnarea oficială au scos în schimb la iveală alte probleme care dovedesc cât de problematică a rămas confruntarea trecutului represiv pentru România. Lipsa unor urmări practice ale condamnării regimului comunist, a întărit ideea că gestul președintelui a fost în principal un gest simbolic, cu scopuri politice, care nu urmărea o decomunizare adevărată.

Fiind un moment care se anunța a fi istoric în procesul de confruntare a trecutului comunist al României, condamnarea oficială a comunismului și *Raportul Final* pe care s-a bazat aceasta trebuie studiate și din punct de vedere al reacțiilor de pe scena politică și al dezbaterilor din presă, indici buni ai impactului pe care l-a avut demersul președintelui. Atât reacțiile politicianilor cât și cele ale presei au fost mai mult o exprimare a ideologiei politice și a poziției față de Traian Băsescu. Scena politică nu s-a dovedit suficient de matură pentru a aproba și completa un asemenea demers, iar presa nu a făcut nimic altceva decât să imite reacțiile politice. Lucrarea va analiza discursurile partidelor parlamentare din acea perioadă: Partidul Social Democrat (PSD), Partidul România Mare (PRM), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Democrat (PD), Partidul Conservator (PC) și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR). În ceea ce privește presa, ziarele ale căror opinii le vom studia în această lucrare sunt *Adevărul*, *Cotidianul*, *Evenimentul Zilei*, *Gândul*, *Jurnalul Național*, *Revista 22*, *România Liberă* și *Ziua*. Pe lângă discuțiile apărute în presă, după cum vom vedea, Comisia Tismăneanu a primit critici și din partea Bisericii Ortodoxe Române (BOR), din partea mediului academic și chiar și din partea opozanților comunismului.

Contextul înființării comisiei

Pentru a putea analiza reacțiile și dezbaterile cu privire la *Raportul Final*, este necesară studierea contextului în care Comisia Tismăneanu a fost înființată. Odată cu preluarea puterii de către Alianța Dreptate și Adevăr (D.A.) condusă de Traian Băsescu, o decomunizare adevărată părea din nou posibilă. La naștere astfel, în aprilie 2005, *Proclamația pentru România*¹, lansată de vicepreședintele Alianței Civice, Sorin Ilieșiu. Proclamația solicita demararea unui proces al comunismului în România. Însă președintele statului nu a răspuns la acest demers. Astfel, la 14 iunie 2005 este inițiat de același Sorin Ilieșiu un *Apel pentru România*², semnat de cele mai importante organizații civice din România, în frunte cu Grupul pentru Dialog Social (GDS). Se cerea din nou luarea unei poziții oficiale cu privire la trecutul comunist. Nici de această dată președintele nu s-a arătat dispus să dea curs solicitărilor.

Totuși, președintele anunțase într-un interviu pentru *România Liberă*³ că pentru o recunoaștere a sa, în calitate de șef al statului, a atrocităților comise de regimul comunist este necesar un document științific care să probeze acele fapte. Răspunsul președintelui este reluat într-un interviu acordat pentru *Revista 22*⁴, de această dată sugerând nevoia unui raport întocmit de o comisie, care să aibă ca și concluzie nevoia condamnării comunismului. Declarațiile președintelui îl determină pe Sorin Ilieșiu să demareze o nouă inițiativă în vederea confruntării trecutului comunist; este trimis în octombrie 2005 un raport care se dorea a fi o dovadă a necesității condamnării criminalității regimului comunist⁵. Raportul conținea 18 acuzații la adresa regimului comunist, acuzații care aveau să apară, în formă aproape identică, în viitorul *Raport Final*. Președintele nu a răspuns însă nici de această dată solicitărilor. Urmează un apel personal adresat președintelui Băsescu⁶, de același Ilieșiu, însă și de această dată președintele nu reacționează.

¹ *Proclamația pentru România*.

<http://www.asociatia21decembrie.ro/2005/04/proclamatia-pentru-romania/>

² *Apel pentru România*.

http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=347%3AApel-pentru-romania-iunie-2005&catid=47%3AAbreviar-pentru-procesul-comunismului&Itemid=154&lang=ro

³ Popescu, 2005, 3.

⁴ Palade, 2005, 9.

⁵ „22 Plus”, supliment *Revista 22*, 2006, 1-4.

⁶ *9AM NEWS*, 2005. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2005-10-24/procesul-comunismului.html>

Marea surpriză avea să vină din partea guvernului, condus de liberalul Călin Popescu Tăriceanu, care la sfârșitul anului a dispus înființarea Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România (IICCR). Liberalii au reușit în urma înființării institutului să dovedească angajarea PNL-ului într-un proces de decomunizare, fapt care a lovit grav în interesele PD, care se declarase deasemenea interesat să demareze un proces al comunismului. Aceasta nu a fost singura mișcare a liberalilor. Deputații Viorel Oancea, Mona Muscă, Eugen Nicolaescu și senatorul Adrian Cioroianu prezentaseră cu câteva luni mai devreme un proiect de lege referitor la lustrare⁷. Un demers asemănător fusese inițiat, în același an, și de Partidul Inițiativa Națională, prin *Legea antinomenclatură*⁸.

În tentativa noastră de a încerca găsirea originilor comisiei prezidențiale, este util de luat în considerare conflictul din interiorul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS). În martie 2006, au avut loc alegeri la CNSAS iar principalul nume vehiculat pentru preluarea conducerii instituției era cel al lui Ticu Dumitrescu, fost deținut politic, susținut de guvern și, teoretic, de Alianța D.A. Însă candidatul PD, Corneliu Turianu, este ales președinte. Alegerea lui Turianu a provocat un scandal în interiorul CNSAS. Președintele sosește în data de 4 aprilie 2006 la CNSAS pentru a încerca să rezolve problema. Ajuns la sediul CNSAS, Băsescu este huiduit de protestatarii din fața sediului CNSAS, aceasta fiind prima dată când era contestat în public, în calitate de șef al statului⁹. Presiunea devenea tot mai mare pentru președinte.

Insistența societății civile, înființarea IICCR, proiectele de lege referitoare la lustrare și evenimentele din 4 aprilie de la CNSAS, probabil că l-au determinat pe președinte să dispună, la doar o zi după vizita la CNSAS, înființarea CPADCR. Se dădea astfel curs apelului inițiat de Sorin Ilieșiu și semnat de 23 de foști deținuți politici și de peste 700 de personalități¹⁰. Apelul a fost trimis în martie Președinției, solicitându-se,

⁷ PL-x nr. 282/2006, *Proiectul Legii lustrăriei, privind limitarea temporară a accesului la unele funcții și demnități publice pentru persoanele care au făcut parte din structurile de putere și din aparatul represiv al regimului comunist.*

http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=6394

⁸ Pl-x nr. 545/2005, *Propunere legislativă privind interzicerea accesului la demnități și funcții publice, pentru o perioadă determinată, a persoanelor care au făcut parte din nomenclatura comunistă "LEGEA ANTINOMENCLATURĂ".*

http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=6206

⁹ Marian, 2006a, A2.

¹⁰ *Apel către președintele României Traian Băsescu.* <http://www.gds.ong.ro/apel.htm>

din nou, condamnarea regimului comunist. Ca și posibili factori care l-au determinat pe președinte să înființeze comisia prezidențială mai putem aminti și rezoluția europarlamentarului suedez Goran Lindblad care a dus la condamnarea crimelor comunismului de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei¹¹ (ianuarie 2006) dar și integrarea României în Uniunea Europeană, care a avut loc la mai puțin de două săptămâni după condamnarea oficială a comunismului în România.

În legătură cu competiția dintre IICCR și CPADCR, se poate spune că înființarea comisiei prezidențiale a avut loc și în contextul avalanșei de instituții dedicate comunismului din România, create într-un context politic intern și internațional¹². Deasemenea, presiunea societății civile dar și teama președintelui că ar putea pierde din sprijinul electoratului au dus la înființarea comisiei prezidențiale. Cu toate că s-au făcut numeroase paralele între comisia prezidențială înființată de președintele Băsescu și institutul înființat de guvernul Tăriceanu, Vladimir Tismăneanu a susținut că nu există competiție sau rivalitate între cele două organisme¹³, dându-l ca exemplu pe Marius Oprea, pe atunci președinte al institutului și membru al Comisiei Tismăneanu¹⁴. Comisia prezidențială instituită de președintele Băsescu nu era ceva nou pentru România. Pe finalul celui de-al doilea mandat ca președinte, Ion Iliescu înființase Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, prezidată de Elie Wiesel.

Reacții politice

În data de 18 Decembrie 2006, președintele Băsescu a prezentat *Raportul Final* al comisiei prezidențiale sesiunii comune a camerelor Parlamentului. La eveniment au participat și foștii șefi de state Emil Constantinescu, fostul președinte al Bulgariei, Jelio Jeleu, și fostul președinte al Poloniei, Lech Walesa. Însă nu toată lumea a susținut demersul președintelui. După cum era de așteptat, raportul a fost contestat de principalele partide de opoziție din Parlament: PSD și PRM. Doi dintre cei mai importanți social-democrați au decis să nu onoreze cu prezența

¹¹ Resolution 1481 (2006), *Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes*.

<http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/ta06/eres1481.htm>

¹² Moisa, 2007, 57.

¹³ Șimonca, 2007, 172.

¹⁴ Ulterior au apărut tensiuni între cei doi care au dus la demiterea lui Oprea de către premierul Boc, conducerea Institutului fiind asigurată de Vladimir Tismăneanu și Ioan Stanomir.

discursul prezidențial. Aceștia sunt Ion Iliescu, actualmente președinte de onoare al PSD și Mircea Geoană, pe atunci președinte al social-democraților. Absența lui Iliescu nu a surprins pe nimeni, din moment ce acesta este frecvent menționat în raport, fiind una din principalele ținte ale analizei realizate de Comisia Tismăneanu.

Ion Iliescu a contestat raportul, considerându-l „o adevărată jignire adusă memoriei celor ce s-au jertfit și care prin jertfa lor au contribuit la dărâmarea dictaturii și la deschiderea țării spre dezvoltare democratică a României”¹⁵. Este vizibilă aici tendința lui Iliescu de a se apăra de acuzațiile care i s-au adus în raport, subliniind poziția sa democrată prin invocarea martirilor revoluției din 1989. Despre Traian Băsescu, Iliescu spunea următoarele: „Văd că e obsedat de dosare și de dosariadă! E o expresie a mentalității bolșevice, e în spiritul stalinist al anilor '50”¹⁶. Din nou, fostul președinte încerca să se debaraseze de trecutul său comunist de care era acuzat în raport, recurgând la rândul său la acuzarea lui Băsescu de mentalitate stalinistă.

Președintele de atunci al social-democraților, Mircea Geoană, a susținut poziția lui Iliescu, afirmând că „Raportul Tismăneanu nu este nici util, nici credibil în acest moment”¹⁷. Nici președintele senatului, social-democratul Nicolae Văcăroiu nu s-a arătat încântat de discursul prezidențial, refuzând să intervină atunci când reprezentanții PRM au transformat sesiunea într-un adevărat circ; deasemenea, acesta a afirmat că în decembrie 1989 „a fost tranșată problema comunismului din România”¹⁸. Chiar și caracterul oficial al raportului a fost contestat de social-democrați, prin vocea senatorului Antonie Iorgovan, care a declarat că „Pentru a fi un act oficial al statului român, ar fi trebuit ca Parlamentul să înființeze o comisie, iar documentul provenit de la acea comisie să fie înșușit de Parlament”¹⁹. De altfel, PSD nu îl va ierta pe Tismăneanu nici în 2012, când acesta va fi demis, de către premierul Victor Ponta, din funcția de președinte al Consiliului Științific al IICCR²⁰, fiind din nou evidentă politizarea institutului.

¹⁵ Dădăcuș, 2009. <http://www.mediafax.ro/politic/iliescu-asa-zisul-raport-tismaneanu-o-facatura-nefericita-jignire-a-memoriei-celor-ce-s-au-jertfit-4981595>

¹⁶ Șuțu, 2006, 3.

¹⁷ Hera, 2006, 8.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Corlățean, 2006, 5.

²⁰ Ponta declara că a avut „o singură mică ezitare” atunci când l-a demis pe istoric, deoarece acesta scrisese o carte „excelentă” despre Ion Iliescu. *Gândul*, 2012.

<http://www.gandul.info/politica/ponta-am-avut-o-singura-mica-ezitare-legat-de-tismaneanu-a-scris-o-carte-excelenta-despre-iliescu-9678062>

Partidul Conservator a anunțat că susține condamnarea regimului totalitar, însă nu a vrut să sprijine mesajul președintelui, considerând că demersul este doar un exercițiu de imagine. Totodată, purtătorul de cuvânt al PC considera nepotrivită condamnarea unei ideologii, deoarece ar fi un demers neprietenos la adresa țărilor dominate de o astfel de ideologie²¹. Președintele conservatorilor, Dan Voiculescu, nu a ezitat să îl atace pe președinte, considerându-l un „beneficiar al comunismului”²². Desigur, aceste afirmații au fost făcute în contextul conflictului dintre Dan Voiculescu și Traian Băsescu.

Deputații PRM au fost de departe cei mai vehemenți contestatari ai *Raportului Final*, în timpul discursului prezidențial. Oamenii aduși de Corneliu Vadim Tudor au fost introduși în lojele sălii de plen din Camera Deputaților²³. Membri PRM, așa cum avertizaseră²⁴, au huiduit și fluierat pe toată durata discursului, reușind să-l facă pe președinte să-și întrerupă discursul de câteva ori. Liderul PRM anunțase la câteva zile după discursul prezidențial că îi va da în judecată pentru calomnie pe Vladimir Tismăneanu și pe Horia Roman Patapievici, nemulțumit de faptul că este considerat în raport poetul de curte al lui Ceaușescu, în condițiile în care, susține acesta, nici nu l-ar fi cunoscut pe dictator²⁵.

Lucrurile au stat însă altfel de partea coaliției de guvernământ. Premierul României, liberalul Călin Popescu Tăriceanu, a susținut că raportul comisiei prezidențiale este justificat, însă este un demers care trebuia făcut probabil de mai multă vreme²⁶. Deasemenea, primul ministru nu a ezitat să afirme că guvernul avusese acțiuni care au precedat demersul președintelui și anume modificarea Legii Ticu, legea lustrăției și înființarea IICCR²⁷. Un alt liberal, Adrian Iorgulescu, anunțase că „în principiu” PNL susține concluziile raportului. Acesta a mai afirmat că trecutul trebuie „asumat și cunoscut”²⁸. Cu toate că bunica sa, Ghizela Vass, a fost menționată în raport, liberalul Bogdan Olteanu a aprobat gestul președintelui, declarând: „Mă bucur că și președintele Băsescu s-a

²¹ Piciu, 2006, 9.

²² *Ibidem*.

²³ Rădulescu, 2006, 6.

²⁴ Marian, 2006b, 1.

²⁵ *Realitatea.net*, 2006. http://www.realitatea.net/vadim-ii-da-in-judecata-pe-tismaneanu-si-patapievici_32045.html

²⁶ *Amos News*, 2006. <http://www.amosnews.ro/arhiva/calin-popescu-tariceanu-consider-raportul-tismaneanu-justificat-18-12-2006>

²⁷ Gheorghiu, 2006, 4.

²⁸ Antoniu, 2006, 8.

hotărât să condamne comunismul”²⁹. Poziția liberalilor a fost împărtășită de Markó Béla, liderul UDMR, care declarase că „ar fi trebuit să facem acest lucru la începutul anilor ’90”³⁰. Tot prin Markó Béla, UDMR și-a anunțat aprobarea cu privire la concluziile comisiei prezidențiale³¹. După cum era de așteptat, PD a susținut în totalitate demersul președintelui. Privitor la statutul raportului, democratul Augustin Zegrean afirma următoarele: „Cîtă vreme președintele reprezintă statul la cel mai înalt nivel, mesajul prezentat de președinte Parlamentului este un act oficial al statului român”³².

Alina Hoge a ajuns la concluzia că principale teme care au apărut în discursul politic sunt legate de sincronizare (momentul potrivit a trecut deja), capital politic (cu referire la atacarea opoziției), autoritate (referindu-se la faptul că doar un necomunist poate condamna comunismul), și un nou început (sfârșitul trecutului represiv)³³. Concluzia acesteia este temeinică, cu precizarea că reacțiile politice stărnite de demersul prezidențial nu au neapărat în vedere doar o anumită poziție față de condamnarea oficială a comunismului, ci reflectă și poziția actorilor politici față de Traian Băsescu și partidul susținut de acesta. Reacția ostilă a membrilor PRM și a social-democraților trebuie pusă deci în legătură cu moștenirea comunistă a celor două partide și discreditarea de către raport a unor membri marcanți ai celor două partide dar și rivalitatea cu Traian Băsescu.

Susținerea demersului prezidențial de către cele trei partide de guvernământ a fost firească, însă necesită precizări. Aprobarea condamnării trecutului comunist de către UDMR era așteptată, Uniunea susținând, tradițional, demersurile partenerilor de guvernare. Însă dacă susținerea PD s-a datorat în primul rând faptului că președintele provenea din rândurile sale, cea a liberalilor s-a datorat nu neapărat din pricina coaliției cu PD, ci mai degrabă din pricina acțiunilor de decomunizare inițiate de aceștia. Chiar dacă la nivel declarativ liberalii au susținut condamnarea comunismului de către președinte, această susținere a fost una pur teoretică, având în vedere rivalitatea dintre cele două palate (Cotroceni și Victoria) și cele două partide (PD și PNL) care s-au angajat într-o competiție a decomunizării, menită să atragă electoratul ostil comunismului și care dorea realizarea unei decomunizări adevărate.

²⁹ *Ziua*, 2006, 5.

³⁰ Antoniu, 2006, 8.

³¹ *Ibidem*.

³² Corlățean, 2006, 5.

³³ Hoge, 2010, 23.

Apogeul acestei rivalității a fost înființarea celor două corpuri pentru studierea comunismului, IICCR respectiv CPADCR.

Dezbateri în presă

O discuție foarte des întâlnită în România postdecembristă este cea privitoare la libertatea presei. Interese politice și interese ale unor oameni de afaceri care investesc în presă și-au pus amprenta asupra discursurilor din presă. După cum se vede și în cazul *Raportului Final*, aceste interese au afectat serios libertatea presei din România. În aceste condiții este limpede că presa, în mare parte, a imitat reacțiile de pe scena politică. Este deci utilă studierea reacțiilor principalelor ziare din România față de condamnarea oficială a comunismului de către președintele Traian Băsescu, având în același timp în vedere poziția publicațiilor față de diverse grupuri politice precum și conducerea sau deținătorii acestora.

Conform *Evenimentul Zilei* toate ziarurile generaliste au susținut demersul președintelui și au criticat atitudinea lui Corneliu Vadim Tudor și a susținătorilor săi³⁴. Este adevărat că toate ziarurile generaliste au fost critice la adresa reacției lui Vadim și a celorlalți parlamentari PRM, însă atitudinea față de gestul președintelui necesită câteva precizări. Chiar dacă nu au dezaprobat condamnarea regimului comunist, lucru care le-ar fi putut afecta imaginea, unele ziare au recurs totuși, după cum vom vedea, la criticarea scopurilor politice ale demersului prezidențial și la blamarea conținutului raportului.

Ziarul *Adevărul*, preciza că raportul este „un pas spre civilizație” și considera că „România intră în lumea bună a statelor democratice, care înțeleg să-și exprime regretele pentru greșelile trecutului”³⁵. În același ziar s-a scris că „Important este că regimul comunist a fost condamnat în natura lui – caracterul ilegal, criminal și, nu în ultimul rând, anti-românesc”³⁶. De menționat că *Adevărul* a fost deținut de omul de afaceri Dinu Patriciu, care a fost membru PNL. Chiar dacă, după cum am amintit anterior, relațiile dintre PNL și PD nu erau foarte bune la acel moment, poziția PNL față de decomunizare necesită o reacție pozitivă față de demersul președintelui, aceasta fiind posibilă cauză a susținerii condamnării comunismului de către *Adevărul*. În *România Liberă*, un articol dedicat Raportului Tismăneanu consideră că România are acum „un raport pentru a le demonstra celor mai greu credincioși caracterul

³⁴ *Evenimentul Zilei*, 2006, 5.

³⁵ *Adevărul*, 2006b, 6.

³⁶ Ioniță, 2006, 7.

criminal și ilegal al regimului comunist, sub șenila căruia am stat 45 de ani”³⁷. Deasemenea, în cotidian se preciza că „S-a deschis calea spre lustrație. Condamnarea n-a fost în zadar” și că „Viitorimea va reține că la această dată a fost condamnat comunismul”³⁸. În ceea ce privește ziarul *România Liberă*, acesta este o publicație de dreapta, iar directorul fondator al acestuia, Petre Mihai Băcanu, este un fost disident.

Ziarul de dreapta *Evenimentul Zilei*, susținător al lui Băsescu la vremea respectivă, preciza că demersul prezidențial este „un moment istoric pentru întregul spațiu postcomunist din Europa Central-Răsăriteană” și că „doar prin acest gest România îți poate încheia socotelile cu trecutul comunist”³⁹. În același cotidian s-a scris despre condamnarea oficială a comunismului în felul următor: „era necesară în România poate mai mult decât în celelalte țări ale Pactului de la Varșovia”⁴⁰. După cum era de așteptat, publicația *Revista 22* a sprijinit deasemenea condamnarea comunismului în România, dedicând numărul din 19-25 decembrie evenimentului, un loc central fiind ocupat de discursul președintelui, concluziile raportului și un interviu cu Vladimir Tismăneanu⁴¹. *Revista 22* este editată de GDS, organizație care a avut membri în comisia prezidențială, printre care Tismăneanu și Sorin Ilieșiu.

Alte ziare nu au susținut însă demersul prezidențial. Unul dintre ele este *Jurnalul Național*, care pune la îndoială utilitatea comisiei prezidențiale, întrucât, vorbind despre valoarea științifică a Raportului Tismăneanu, scria următoarele: „Capitolele par reeditări ale lucrărilor publicate deja de autorii Raportului, iar informațiile de arhivă care ar fi putut elucida unele «enigme» ale comunismului lipsesc”⁴². Deasemenea, Raportul este considerat „un experiment eșuat”⁴³. Același cotidian consideră raportul „o slugarnică tentativă de a folosi așa-zisa condamnare a comunismului pentru a-i mai terfeli nițel pe adversarii lui Traian Băsescu”⁴⁴. Această atitudine față de raport este cauzată de conflictul dintre președinte și Dan Voiculescu, fondatorul trustului de presă Intact Media Group, care deține și *Jurnalul Național*.

Cu toate că la vremea respectivă publicația era condusă de Sorin Ovidiu Vântu, om de afaceri ale cărui relații cu Traian Băsescu începuseră

³⁷ Prelipceanu, 2006, 1.

³⁸ Băcanu, 2006, 1.

³⁹ Lupea, 2006b, 6.

⁴⁰ Idem, 2006c, 6.

⁴¹ *Revista 22*, 2006, passim.

⁴² Țiu, 2006, 10.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Cristoiu, 2006, 2.

să se înrăutățească după alegerile din 2004, *Cotidianul* nu a fost neapărat ostil condamnării comunismului. Deși într-un articol se consideră că raportul este cea mai completă descriere a comunismului, se reproșează faptul că „Raportul Comisiei Tismăneanu are un stil neunitar și pe alocuri un ton patetic, neacademic”⁴⁵. Deasemenea, se vorbește despre dificultățile pe care le-ar putea crea raportul prin numirea jurnalistului Dumitru Tinu drept unul din slujitorii comunismului, făcându-se referire aici la premiul *Dumitru Tinu*. Autorul articolului sugerează că premiul ar trebui scos din uz sau, eventual, această distincție ar trebui de acum înainte să „răsplătească râvna nostalgicilor presei comuniste” enumerând ca posibili premiabili pe Vadim Tudor, Ion Cristoiu și Octavian Paler⁴⁶. Totuși, un articol ia apărarea lui Vladimir Tismăneanu, subliniindu-se faptul că „Tismăneanu nu a fost desemnat să conducă comisia pentru studierea comunismului pentru că e fiu de demnitar comunist, ci pentru că e cel mai proeminent istoric român al comunismului validat la nivel academic internațional”⁴⁷.

Cotidianul Gândul, care face parte din trustul de presă patronat pe atunci de Adrian Sârbu, a criticat deasemenea raportul. Dintre cele opt ziare studiate în această secțiune, *Gândul* este ziarul care a furnizat cele mai puține informații referitoare la condamnarea oficială a comunismului. Acest aspect nu este surprinzător, ținând cont de faptul că la vremea respectivă publicația avea o poziție critică față de președintele Băsescu. Despre demersul șefului statului se afirmă că „mesajul prezidențial, deși un act oficial al statului român, este doar unul politic, fără efecte practice”⁴⁸. Cu toate că ziarul consideră mesajul președintelui act oficial al statului, aspect controversat despre care am discutat anterior, aplicabilitatea demersului prezidențial este contestată.

Tot de partea publicațiilor care au contestat raportul s-a aflat și ziarul *Ziua*, a cărui director la vremea respectivă era Sorin Roșca Stănescu, jurnalist aflat în conflict cu președintele Băsescu. Raportul este considerat un „document de mântuială”⁴⁹, chiar înainte ca acesta să fie publicat în premieră pe site-ul *Cotidianul*⁵⁰. Ziarul *Ziua* a dezbătut cu precădere conținutul raportului. Atenție este acordată modului în care este prezentată Biserica Ortodoxă: „Capitolul «Regimul comunist și cultele religioase» din Raportul Tismăneanu arată reaua-voință, ignoranța și

⁴⁵ Corlățean, 2006, 5.

⁴⁶ Morar, 2006, 18.

⁴⁷ Ghinea, 2006, 18.

⁴⁸ Ruse, Negruțiu, 2006, 4.

⁴⁹ Hriban, Roncea, 2006, 5.

⁵⁰ *Cotidianul*, 2006, 5.

manipularea de care au dat dovadă «experții» comisei prezidențiale pentru a pune la zid Biserica Ortodoxă Română⁵¹. Solidaritatea ziarului cu BOR este deci folosită drept pretext pentru criticarea demersului președintelui.

Atitudinea PSD față de condamnarea oficială a comunismului a ocupat, după cum era de așteptat, un loc foarte important în dezbaterile presei. Un articol din *Revista 22*, preciza următoarele: „PSD e încă un partid postcomunist și nu a devenit un partid social-democrat”⁵². Este subliniat și faptul că „Prinși în această complicitate jenantă cu PRM-ul în care s-au așezat, pesediștii au uitat că printre marile victime ale comunismului - consemnate în Raport - au fost și numeroși social-democrați”⁵³. Se face aici referire la invocarea de către PSD a social-democrației interbelice în scopul legitimării partidului. O atitudine asemănătoare față de poziția social-democraților a avut și *Evenimentul Zilei*, care considera că „PSD-știi ar fi avut ocazia să taie cordonul ombilical cu trecutul la dezbaterile privind condamnarea comunismului”⁵⁴. Despre atitudinea social-democraților, în *Cotidianul* se scria următoarele: „Penibili, cinici și cu o conștiință foarte încărcată – așa au arătat, în ce au spus și ce au făcut, cei de la PSD, în relație cu Raportul Comisiei Tismăneanu. Pe scurt, social democrații au făcut proba unei nesimțiri de partid fără rest”⁵⁵. *Evenimentul Zilei* și *Revista 22* sunt publicații care îl susțineau la vremea respectivă pe președintele Băsescu, drept urmare nu sunt surprinzătoare atacurile îndreptate împotriva social-democraților. Trecând peste opinia presei care a susținut, mai mult sau mai puțin, o anumită parte a politicii românești, este limpede că social-democrații nu puteau să susțină demersul președintelui. În primul rând pentru că Raportul Tismăneanu viza și membri PSD și oricum poziția PSD, distantă față de justiția de tranziție, nu permitea susținerea condamnării comunismului.

După cum reiese din exemple de mai sus, poziția principalelor cotidiene din România a fost influențată decisiv de opțiunea politică și de raporturile acestora cu președintele. Oricum, dezbaterile din presă a fost, per ansamblu, una săracă, scăzând din intensitate după primele săptămâni de la condamnare. Această atitudine reflectă și lipsa de interes a populației față de problema comunistă. Cât privește atitudinea negativă a social-democraților față de raport, se poate afirma că prin aceasta

⁵¹ *Ziua*, 2007a, 4.

⁵² Cornea, 2007. <http://www.revista22.ro/comunismul-nu-e-inca-istorie-3332.html>

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Lupea, 2006a, 6.

⁵⁵ Pătrășconiu, 2006, 19.

președintele Bănescu a câștigat o luptă importantă cu PSD-ul, reușind să îl discrediteze prin reacția avută de social-democrați față de condamnarea comunismului.

Alte reacții și dezbateri

Au existat și alte reacții la adresa raportului. Tismăneanu a afirmat chiar că ar fi fost amenințat cu moartea în 29 mai 2007⁵⁶. Adrian Păunescu, deranjat de faptul că fusese numit „poet de curte” în raport, a lansat volumul *Doamne ocrotește-i pe români*, afirmând că „Mizeria infinită la adresa mea, proliferată de analfabetiștii lui Vladimir Tismăneanu, m-a determinat vineri, 15 decembrie, să scot acest volum”⁵⁷. Un alt scriitor considerat „stâlp” al comunismului, Dinu Săraru, l-a criticat pe Tismăneanu. Acesta a declarat că, spre deosebire de tatăl lui Tismăneanu care a fost kominternist, tatăl său a fost lider al Partidului Național Țărănesc⁵⁸.

Printre contestatarii raportului se numără și BOR. Dezvăluirea colaborării BOR cu autoritățile comuniste și prezentarea unor înalți ierarhi, cum ar fi patriarhii Justinian, Iustin și Teoctist drept susținători ai regimului comunist care, conform comisiei, „au ajuns în fruntea BOR datorită loialității dovedite față de conducerea Partidului Comunist”⁵⁹, au stârnit furia înalților ierarhi ai Bisericii. Astfel, pentru a dovedi contrariul și pentru a prezenta viziunea Bisericii asupra situației ortodoxiei în timpul regimului comunist, BOR și-a format o comisie de istorici care să dea replica Raportului Tismăneanu⁶⁰. În aceste condiții, în ianuarie 2008, a fost elaborat documentul *Biserica Ortodoxă Română în anii regimului comunist*. Pentru a se justifica, Tismăneanu declara într-un comunicat de presă din 2006 că raportul comisiei prezidențiale „reprezintă versiunea preliminară a textului care va fi înaintat unei edituri, în vederea publicării”⁶¹.

Din partea Academiei Române raportul a fost criticat de istoricul Dinu C. Giurescu care nu a ezitat să precizeze că raportul comisiei prezidențiale „este un raport cu țintă, nu este un raport ca să analizeze

⁵⁶ Tapalagă, 2007. <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1067952-vladimir-tismaneanu-amenintat-moartea.htm>

⁵⁷ Dăboveanu, 2006, 22.

⁵⁸ *Adevărul*, 2006a, 11.

⁵⁹ Tismăneanu, Dobrinu și Vasile (eds), 2007, 279.

⁶⁰ *Ziua*, 2007b, 5.

⁶¹ *Comunicat de presă*, 2006.

<http://www.presidency.ro/?RID=htm&id=126>

regimul comunist, ci ca să-l condamne”⁶². În ceea ce privește modul de redactare a unui raport, academicianul a ținut să sublinieze că „în momentul în care pornesc pe o anumită direcție cu ținta de la început, evident că realitatea este trunchiată”⁶³. Versiunea Academiei Române cu privire la comunismul românesc avea să apară în noiembrie 2013 ca al zecelea volum din colecția *Istoria Românilor*, volum coordonat de academicianul Dinu C. Giurescu. Tot în cadrul mediului academic a venit și critica profesorului Ioan Scurtu. Principalul argument al acestuia a fost că raportul nu ar fi fost realizat de istorici și că nici președintele comisiei nu ar fi istoric întrucât s-ar fi numărat printre profitorii regimului comunist⁶⁴. Deasemenea, Scurtu consideră că modul în care comisia prezidențială a redactat *Raportul Final* și faptul că acesta a avut concluzii prestabilite sunt dovezi că „Tismăneanu face parte din aceeași «fibră intelectuală» cu Mihail Roller”⁶⁵. O părere asemănătoare a avut și profesorul Gheorghe Buzatu care susține că menirea raportului este aceea de a completa „ciclul istoriografic nenorocit postbelic (după 1945): De la Mihai Roller la Vladimir Tismăneanu și înapoi”⁶⁶.

Trebuie menționat că atât Dinu C. Giurescu cât și Ioan Scurtu fac parte din Colegiul Științific al Institutului Revoluției Române, înființat și prezidat de Ion Iliescu. De altfel, în *Caietele Revoluției*, periodic apărut sub egida institutului, a fost publicată o scrisoare a lui Claudiu Iordache către Sorin Ilieșiu, membru al Comisiei Tismăneanu⁶⁷. Cu toate că Iordache este directorul general al institutului, se menționează că scrisoarea ar fi fost pusă la dispoziția presei în nume propriu, ca participant la Revoluția Română. I se reproșează lui Ilieșiu modul în care a fost prezentată în raport Revoluția Română și poziția raportului față de Ion Iliescu, care ar fi fost transformat de comisie „în complotistul cu sânge rece”. Analistul CIA Richard Hall, care este specialist în istoria recentă a României, a criticat deasemenea raportul pentru modul în care a fost prezentată Revoluția Română. Conform *9AM NEWS*, acesta

⁶² *9AM NEWS*, 2007a.

<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-03-31/acad-dinu-c-giurescu-desfiinteaza-raportul-tismaneanu.html>

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Țiu, 2006, 10.

⁶⁵ *Ziaristi Online*, 2011. <http://www.ziaristionline.ro/2011/06/24/prof-ioan-scurtu-tismaneanu-face-parte-din-aceeasi-%E2%80%9Efibra-intelectuala%E2%80%9D-cu-mihail-roller/>

⁶⁶ *Art-emis*, 2012.

<http://www.art-emis.ro/analize/780-raportul-final-un-produs-expirat.html>

⁶⁷ *Scrisoare deschisă adresată domnului Sorin ILIEȘIU*, 2007. <http://irrd.ro/wp-content/uploads/2014/caitepdf/11.pdf>

„consideră că abordarea Revoluției din 1989 în Raportul Tismăneanu este o încropeală plină de amatorism”⁶⁸.

Au existat și critici ale opozanților comunismului față de *Raportul Final*, un astfel de moment desfășurându-se în cadrul lansării expoziției *Epoca de aur – între realitate și propagandă*⁶⁹. Astfel, Vasile Paraschiv (întemeietorul Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România), Zoea Rădulescu, președintele Fundației Luptătorilor din Rezistența Armată Anticomunistă, Nicolae Purcărea și Teofil Mija, luptători anticomuniști, disidentul Paul Goma și Constantin Dobre, liderul grevei minerilor din Valea Jiului (1977) au contestat *Raportul Final* al Comisiei Tismăneanu. Protestatarii au declarat că deși apreciază gestul președintelui României de a condamna comunismul, sunt nevoiți să-și exprime nemulțumirea pentru că a avut loc doar o condamnare teoretică. A fost propusă formarea unei noi comisii, fără cheltuieli din bani publici, prezidată de Paul Goma.

Critici dure au fost lansate la adresa raportului și în cadrul conferinței *Al cui e Raportul Tismăneanu?*, Ionel Cana, liderul Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România din perioada regimului comunist a afirmat că „Raportul Tismăneanu are un singur loc: la coșul de gunoi”⁷⁰. Faptul că a fost declarat mort în raport l-a revoltat pe Constantin Dobre, liderul minerilor din timpul grevei din 1977, declarând că a angajat o firmă de avocați care să dea în judecată Administrația Prezidențială și Comisia Tismăneanu⁷¹. În noiembrie 2007, asociații de foști deținuți politic au adresat un protest președintelui României, în care criticau lansarea la Editura Humanitas a variantei tipărite a *Raportul Final*⁷². În protest se solicita „retragerea neîntârziată de pe piață a «Raportului final» și, mai ales, să dispuneți ca acest «Raport» viciat să NU fie difuzat în bibliotecile școlare și universitare, după cum intenționează Vladimir Tismaneanu”. Cu alte cuvinte, oponentii regimului comunist din România au avut diverse motive pentru contestarea demersului președintelui; condamnarea teoretică a comunismului, erorile prezente în raport (cazul lui Dobre) și opțiunea istoriografică a raportului.

⁶⁸ 9AM NEWS, 2007b. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Actualitate/75966/Raportul-Tismaneanu-pus-la-zid-de-un-analist-CIA.html>

⁶⁹ Silian, 2007, 5.

⁷⁰ Roncea, 2007, 4.

⁷¹ Mihai, 2007, 27.

⁷² *Ziua*, 2007c, 5. Aceste asociații au fost: Federația Română a Foștilor Deținuți Politici și Luptători Anticomuniști, Asociația 15 Noiembrie 1987, Brasov, Centrul Rezistenței Anticomuniste, Fundația Luptătorilor din Rezistența Armată Anticomunistă, și Iulius Filip, fost deținut politic, susținător al Sindicatului Solidarnosc, Societatea Academică Românească pentru Adevărul Istoric și Civic Net – Piața Universității 1989-1990.

Un demers foarte interesant este publicarea volumului *Iluzia Anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*. Coordonatorii antologiei au subliniat în introducere că aceasta „s-a născut ca reacție la dezbaterea publică anemică și săracă în conținut intelectual din jurul Raportului de condamnare a comunismului din România și din jurul întregului demers care a însoțit producerea și promovarea acestui act”⁷³. Volumul nu este unul unitar ci conține 12 articole cu autori diferiți. Se precizează că scopul volumului nu a fost acela de a aduna doar persoane defavorabile raportului, lucru evidențiat și de părerile diferite ale autorilor⁷⁴. Surprinzător, în introducere se spune că publicarea volumului ar fi fost refuzată de numeroase edituri din România, ceea ce a dus la publicarea volumului la Chișinău. Coordonatorii volumului au scris legat de acest aspect că „lucrurile arătau foarte mult ca și cum editurile nu țineau deloc să publice deviaționisme de la mainstream-ul intelectual național”⁷⁵. Volumul nu s-a bucurat însă de atenția publicului și astfel a fost incapabil să genereze noi dezbateri pe tema raportului.

Concluzii

Condamnarea oficială a comunismului din data de 18 decembrie 2006 în fața ședinței comune a celor două camere ale Parlamentului a dovedit, prin atitudinea partidelor de opoziție, PSD și PRM, că scena politică românească nu este pregătită pentru o rupere adevărată de trecutul comunist. Cât privește partidele de guvernământ, deși atât PNL cât și PD au susținut demersul prezidențial, acest lucru s-a datorat mai mult competiției dintre cele două partide pentru atragerea electoratului care susținea decomunizarea. Mai mult, atât Partidul Democrat Liberal (PD-L), continuatorul PD, cât și PNL nu au ezitat să intre la guvernare alături de PSD. Reducerea treptată a discuțiilor din presă pe seama decomunizării după condamnarea oficială a comunismului a dovedit faptul că politicul nu dorește o decomunizare adevărată iar populația nu este interesată de luarea de măsuri cu privire la trecutul represiv.

Deasemenea, reacțiile din presă nu au fost decât reproduceri ale principalelor discuții apărute în politică. Astfel, dacă *Adevărul*, *Evenimentul Zilei*, *România Liberă*, *Cotidianul* și *Revista 22* au aprobat demersul președintelui și s-au arătat încrezătoare în privința schimbărilor pe care acesta le-ar putea încuraja, ziarele *Jurnalul Național*, *Gândul* și

⁷³ Ernu (coord.) *et alii.*, 2008, 5.

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem*, 6.

Ziua au fost rezervate în privința condamnării oficiale și a Raportului Tismăneanu. Chiar dacă ziarele ostile președintelui nu au negat în mod direct importanța condamnării regimului comunist, acestea au criticat scopul politic al condamnării comunismului precum și raportul. Dezbaterile din presă privitoare la Raportul Tismăneanu nu au fost echidistante, fapt care subliniază utilizarea frecventă a presei din România în confruntările politice.

BOR a fost deasemenea nemulțumită de criticile prezente în raport la adresa sa, aceasta recurgând la scrierea unei versiuni proprii cu privire la soarta ortodoxiei în România comunistă. Chiar și istorici cunoscuți precum Dinu C. Giurescu, Ioan Scurtu sau Gheorghe Buzatu au adus critici cu privire la modul în care a fost conceput *Raportul Final*. Însă nici aceste critici, nici reacțiile opozanților regimului comunist și nici publicarea volumului *Iluzia Anticomunismului* nu au reușit să încurajeze dezbateri publice pe tema condamnării oficiale și a Raportului Tismăneanu.

Cele prezentate anterior ne dovedesc că trecutul comunist al României a rămas o problemă nerezolvată și a cărei soluționare se anunță a fi una problematică și lungă. Contribuie la îngreunarea procesului și trecerea timpului, care face din moștenirea comunistă un subiect tot mai puțin important. Ca parte a justiției de tranziție demarate în România, Raportul Tismăneanu și condamnarea comunismului au stârnit numeroase reacții și dezbateri cu privire la confruntarea trecutului comunist, reacții și dezbateri care nu au fost capabile să ducă la implementarea de măsuri concrete, ci mai degrabă au subliniat lipsa capacității de a demara politici de decomunizare.

Bibliografie

Periodice

Antoniou, Gabriela. „Tismăneanu a slăvit comunismul”. În: *Jurnalul Național*, an XIV, nr. 4186, 20 decembrie 2006, p. 8-9.

Băcanu, Petre Mihai. „Condamnarea și ultimul cap al Zmeului”. În: *România Liberă*, nr. 5110, 22 decembrie 2006, p. 1.

„Biserica țintă”. În: *Ziua*, an XIII, nr. 3843, 31 ianuarie 2007a, p. 4-5.

„Condamnare la unison”. În: *Evenimentul Zilei*, nr. 4669, 20 decembrie 2006, p. 5.

„Condamnarea comunismului - un pas spre civilizație”. În: *Adevărul*, nr. 5118, 20 decembrie 2006b, p. 6.

Corlățean, Mirela. „Raportul Tismăneanu, rigoare și candoare”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 301, 20 decembrie 2006, p. 5.

Cristoiu, Ion. „Raportul răfuielii politice”. În: *Jurnalul Național*, an XIV, nr. 4184, 18 decembrie 2006, p. 2.

Dăboveanu, Claudia. „Păunescu, între lehamie și revoltă”. În: *Jurnalul Național*, an XIV, nr. 4187, 21 decembrie 2006, p. 22.

„EVZ a cam furat Raportul”. În: *Cotidianul*, XV, nr. 301, 20 decembrie 2006 p. 5.

Gheorghiu, Lucian. „«Regimul comunist din România a fost ilegal și criminal»”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 300, 19 decembrie 2006, p. 4.

Ghinea, Cristian. „De ce n-are Tismăneanu șapcă?”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 302, 21 decembrie 2006, p. 18.

Hera, Călin. „PSD = PCR”. În: *Evenimentul Zilei*, nr. 4669, 20 decembrie 2006, p. 8.

Hriban, Anca; Roncea, Victor. „Fușereala”. În: *Ziua*, an XIII, nr. 3808, 16/17 decembrie 2006, p. 5.

Ioniță, Ion M. „Monstruoasa coaliție”. În: *Adevărul*, nr. 5117, 19 decembrie 2006, p. 7.

Lupea, Ioana. „Fantoma lui Lenin la PSD”. În: *Evenimentul Zilei*, nr. 4663, 12 decembrie 2006a, p. 6.

Idem. „Ne privește pe toți”. În: *Evenimentul Zilei*, nr. 4667, 18 decembrie 2006b, p. 6.

Idem. „Vocea țipată a totalitarismului”. În: *Evenimentul Zilei*, nr. 4668, 19 decembrie 2006c, p. 6.

Marian, Mircea. „Băsescu, huiduit prima oară ca președinte”. În: *Adevărul*, nr. 4897, 5 aprilie 2006a, p. A2.

Idem. „Se pregătește scandalul «Tismăneanu»”. În: *Adevărul*, nr. 5115, 16 decembrie 2006b, p. 1.

Mihai, Florin. „Dobre a fost declarat mort de Tismăneanu”. În: *Jurnalul Național*, an XV, nr. 4288, 12 aprilie 2007, p. 26-27.

Morar, Ioan T. „Ce facem cu premiul Dumitru Tinu?”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 306, 28 decembrie 2006, p. 18.

„Olteanu își asumă istoria bunicii”. În: *Ziua*, an XIII, nr. 3810, 19 decembrie 2006, p. 5.

Palade, Rodica. „Alianța nu se va rupe”. În: *Revista 22*, an XVI, nr. 801, 12-18 iulie 2005, p. 8-9.

Pătrășconiu, Cristian. „PSD, îmbibat în PCR”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 302, 21 decembrie 2006, p. 19.

Piciu, Dana. „Voiculescu: «Președintele, beneficiar al comunismului»”. În: *Jurnalul Național*, an XIV, nr. 4186, 20 decembrie 2006, p. 9.

Popescu, Simona. „Descătușarea Justiției”. În: *România Liberă*, nr. 4646, 22 iunie 2005, p. 3.

Prelipceanu, Nicolae. „Decembrie 1918, decembrie 1989, decembrie 2006”. În: *România Liberă*, nr. 5107, 19 decembrie 2006, p. 1.

„Protestul oficial al Bisericii”. În: *Ziua*, an XIII, nr. 3843, 31 ianuarie 2007b, p. 5.

Raport pentru condamnarea regimului politic comunist ca nelegitim și criminal”. În: „22 Plus”, supliment *Revista 22*, an XIII, nr. 188, 21 martie 2006, 1-4.

Rădulescu, George. „Comunismul, înviat pentru o zi prin «acțiunea autobuzul»”. În: *Adevărul*, nr. 5119, 21 decembrie 2006, p. 6.

Revista 22, an XVII, nr 876, 19-25 decembrie 2006, p. 1-28.

„Revolta deținuților politici”. În: *Ziua*, an XIV, nr. 4100, 30 noiembrie 2007c, p. 5.

Roncea, Victor. „Raportul Tismăneanu este bun de maculatură”. În: *Ziua*, an XIII, nr. 3905, 16 aprilie 2007, p. 4.

Ruse, Liliana; Negruțiu, Florin. „Steaua roșie bate svastica”. În: *Gândul*, an II, nr. 504, 20 decembrie 2006, p. 4.

Silian, Sidonia. „Anticomunismul pe mai multe voci”. În: *Jurnalul Național*, an XV, nr. 4216, 27 ianuarie 2007, p. 5.

Șuțu, Cristian. „Băsescu atacă la Geoană. Ripostează Iliescu”. În: *Cotidianul*, an XV, nr. 32, 21 decembrie 2006, p. 3.

„Tatăl meu a fost lider PNT, iar al domnului Tismăneanu, kominternist”. În: *Adevărul*, nr. 5115, 18 decembrie 2006a, p. 11.

Țiu, Ilarion. „Crimele comunismului «marca» Tismăneanu”, În: *Jurnalul Național*, an XIV, nr. 4186, 20 decembrie 2006, p. 10.

Lucrări generale și speciale

Ernu, Vasile; Rogozeanu, Costi; Șiunea, Ciprian; Țichindeleanu, Ovidiu. Introducere la *Iluzia anticomunismului: Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*. Coordonatori: Vasile Ernu, Costi Rogozeanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindeleanu. Chișinău: Ed. Cartier, 2008.

Hogea, Alina. „Coming to Terms with the Communist Past in Romania: An Analysis of the Political and Media Discourse Concerning the Tismăneanu Report”. În: *Studies of Transition States and Societies*, 2 (3), 2010, p. 16-30.

Moisa, Gabriel. *Direcții și tendințe în istoriografia românească: 1989-2006*, Oradea: Ed. Universității din Oradea, 2007.

Ovidiu Șimonca. „Marea încercare: Raportul Comisiei Tismăneanu iese la lumină. Dialog cu Vladimir Tismăneanu”. În: Vladimir Tismăneanu, *Refuzul de a uita. Articole și comentarii politice (2006-2007)*, București: Ed. Curtea Veche, 2007, p. 165-178.

„Scrisoare deschisă adresată domnului Sorin ILIEȘIU”. În: *Caietele Revoluției*, nr. 4(11)/2007.

<http://irrd.ro/wp-content/uploads/2014/caitepdf/11.pdf> (accesat la data de 17 noiembrie 2014), p. 73-74.

Tismăneanu, Vladimir; Dobrinu, Dorin și Vasile, Cristian (eds.). *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România: Raport Final*. București: Editura Humanitas, 2007.

Internet

„Acad. Dinu C. Giurescu desființează Raportul Tismăneanu”. În: *9AM NEWS*, 31 martie 2007a.

<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-03-31/acad-dinu-c-giurescu-desfiinteaza-raportul-tismaneanu.html> (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

Apel către președintele României Traian Băsescu.

<http://www.gds.org.ro/apel.htm> (accesat la data de 15 noiembrie 2014).

Apel pentru România.

http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=347%3Aapel-pentru-romania-iunie-2005&catid=47%3Abreviar-pentru-procesul-comunismului&Itemid=154&lang=ro (accesat la data de 28 octombrie 2013).

„Călin Popescu-Tăriceanu: Consider raportul Tismăneanu justificat”. În: *Amos News*, 18 decembrie 2006.

<http://www.amosnews.ro/arhiva/calin-popescu-tariceanu-consider-raportul-tismaneanu-justificat-18-12-2006> (accesat la data de 15 noiembrie 2014).

Comunicat de presă, Administrația Prezidențială, 21 decembrie 2006. http://www.presidency.ro/?_RID=htm&id=126 (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

Cornea, Andrei. „Comunismul nu e încă istorie”. În: *Revista 22*, 3 ianuarie 2007. <http://www.revista22.ro/comunismul-nu-e-inca-istorie-3332.html> (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

Dădăcuș, Liviu. „Iliescu: Așa-zisul Raport Tismăneanu, o făcătură nefericită, jignire a memoriei celor ce s-au jertfit”. În: *Mediafax*, 12 octombrie 2009.

<http://www.mediafax.ro/politic/iliescu-asa-zisul-raport-tismaneanu-o-facatura-nefericita-jignire-a-memoriei-celor-ce-s-au-jertfit-4981595>

(accesat la data de 15 noiembrie 2014).

PL-x nr. 282/2006, *Proiectul Legii lustrației, privind limitarea temporară a accesului la unele funcții și demnități publice pentru persoanele care au făcut parte din structurile de putere și din aparatul represiv al regimului comunist.*

http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=6394

(accesat la data de 18 aprilie 2014).

PI-x nr. 545/2005, *Propunere legislativă privind interzicerea accesului la demnități și funcții publice, pentru o perioadă determinată, a persoanelor care au făcut parte din nomenclatura comunistă „LEGEA ANTINOMENCLATURĂ”.*

http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=6206 (accesat la data de 13.11.2014).

„Ponta: Am avut o singură mică ezitare legat de Tismăneanu - a scris o carte excelentă despre Iliescu”. În: *Gândul*, 28 mai 2012.

<http://www.gandul.info/politica/ponta-am-avut-o-singura-mica-ezitare-legat-de-tismaneanu-a-scris-o-carte-excelenta-despre-iliescu-9678062>

(accesat la data de 24 noiembrie 2014).

„Procesul comunismului”. În: *9AM NEWS*, 24 octombrie 2005.

<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2005-10-24/procesul-comunismului.html> (accesat la data de 15 noiembrie 2014).

Proclamația pentru România.

<http://www.asociatia21decembrie.ro/2005/04/proclamatia-pentru-romania/> (accesat la data de 18 aprilie 2014).

Prof Ioan Scurtu: Tismăneanu face parte din aceeași „fibră intelectuală” cu Mihail Roller. În: „Ziaristi Online”, 24 iunie 2011.

<http://www.ziaristionline.ro/2011/06/24/prof-ioan-scurtu-tismaneanu-face-parte-din-aceeasi-%E2%80%9Efibra-intelectuala%E2%80%9D-cu-mihail-roller/> (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

„«Raportul final» – un produs expirat”. În: *Art-emis*, 10 ianuarie 2012.

<http://www.art-emis.ro/analize/780-raportul-final-un-produs-expirat.html> (accesat la data de 19 aprilie 2014).

„Raportul Tismăneanu pus la zid de un analist CIA”. În: *9AM NEWS*, 27 octombrie 2007b.

<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Actualitate/75966/Raportul-Tismaneanu-pus-la-zid-de-un-analist-CIA.html> (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

Resolution 1481 (2006), *Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes*, Adunarea Parlamentară.

<http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/ta06/eres1481.htm> (accesat la data de 15 noiembrie 2014).

Tapalagă, Dan. „Vladimir Tismăneanu, amenințat cu moartea”. În: *Hotnews*, 2 iunie 2007.

<http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1067952-vladimir-tismaneanu-amenintat-moartea.htm> (accesat la data de 17 noiembrie 2014).

„Vadim îi dă în judecată pe Tismăneanu și Patapievici”. În: *Realitatea.net*, 22 decembrie 2006. http://www.realitatea.net/vadim-ii-da-in-judecata-pe-tismaneanu-si-patapievici_32045.html (accesat la data de 15 noiembrie 2014).